ZRZESZ KASZËBSKÔ

CZĄDNJIK KASZEBSKJICH ZAJMOV

V MJONO BOSKJI NORODNI VZENJIK

Vëdovający i redaktor wodpovjedzalni: IGNACY SZUTENBERG — GDYNIA ul. Swiętojańska 14.

»Zrzesz Kaszëbskô« vëchodô 1 roz v mjesąci. Przedpłatnô je rocznje 3.00 zł; kvartalno 0,75 zł. Cządk 25 gr.

NR 7 | KARTUZE, lepjińc 1938 | ROK VI

MË TRZECÉ POKOLENJIÉ

Z partu zrzeszińcov przëselają nama artikjel jakno echo „głosov prasë po smjercë Majkovskjiho". Podovô kriticzni poblôśknjenjé na slodę ruchu kaszebskjiho, na dorobjenjé młodo-kaszebov i na ternjeszi położenjé. Hevo ńen tu artikjel zafarvjoni je novim jakbe vezerem na całosc kaszebjiznë. Choci v njechternech molach budzi wuvzęcé, bo javernota najiho ruchu kaszebskjiho kożе njejedno wobgodac — dovomë go pod sąd woglovi zrzeszińcov i prosimë też Czetińcov do vëpovjedzenjiho sę na ne tu wuvogji. Red.

Przezer prasë po smjercë najiho Mestra, tvorcë „Remusa" wodkreł nom wusztołcenjé sę opinjë wo ruchu kaszebskjim po vojnjë. Z tą opinją nje cało przëchodo sę zgodzëc. Ale i dlo naju samech, stojącech v ruchu kaszebskjim je chvjila zapitanjiho, czim je (na vjedno) wuszłi wod naju Mester, i co nom, p o s t ę p n i m u p o k o l e n j i m u wostało do robjenjô, cze som nji mog vëprovadzëc. Pjiszący wo kaszebjiznjë mają na meslë pravje le leteraterę, noveżi jesz gronkji czë haftë i może jesz ledoznajorstvo. Tëc je jesz lud kaszebskji, je „ruch kaszebskji". Mester beł przednim przedstovjicelę leteraterë i też stanjicovim dejë kaszebjiznë, ale nje beł won ruchem kaszebskjim. Muszimë navetka rzec, że jeho poblosknjenjé na sprave kaszebskji nje beło nje je to samo co nasze. I ti, co na kaszebjiznę zdrzą le jeho wokę, milą sę.

Vjidzi sę też, że nasz Tczevortni Mester v situacejë Kaszebjiznë ternjeszi nje rozzezdrzeł sę tak jak dovnjej. Situacejô bo ta po vojnjë baro sę zjinacza. Czë Majkovskji bjotkorz kaszebjiznë wumar bez wotrokov dechovech, vsebotnech? Tak mesleł som v poezejë svoji, v godzenje meri, kjej pjisoł smutno i njedovjerzająco wo „geńbovni smjercë", chterna czekô jeho lud njedługo, „po vjeku i cvjere". Stądka meszlenjé, jakbe wumar ju „wostatni Kaszeba"! Tu jednak më poduoszomë głos i wołomë vjesoło, ale derno: Hola! Daleko jesz do wostatniho Kaszebë! I gves, całô rodzezna jeho senov decha stoji kole jeho marov, a prôcę jeho ju za żëcô vzęło całé pokolenjé młodech Kaszebov, chterni wunjoslë z jeho grobu stanjicę i delë podlecëc Grifovji, choci starszi, jak to starszi, na to sę czebjilë! To też nje je dobetnim, co chteren z nekrologistov napjisoł, jakbe do smjercë Mestra njick bez nje sę nje wobeło na Kaszebach. Ternjeszi ruch kaszebskji, chterniho przednjikama jesmë më, zrzeszińcë nje naczął sę jednak z inicjativë Mestra, choci nom vstec służeł svoją radą.

Njejedno nas rożni wod Majkovskjiho, i jeho pokolenjiho. Po vojnjë won coroz vjici vëcopivô sę z reszniho, aktivniho ruchu kaszebskjiho. Mjoł mekcenjé bo jasno i dobetno ze z j i n a c z e n j i h o f r o n t u, pjiszącë wo smutnim, szkodlevim antagonjizmje głębokjim midze Kaszebama ë Polochama (zdrzë Zrzesz str. 38).

Hevoż dzałalnosc, robjizna kaszebskô Majkovskjiho stoja czesto pod znakę bjotkji z germanizaceją nje leno ledu i zemjë, ale i kulterë vsebotni, dechovi. Brzôd ni bjotkji zbjerelë rovno Kaszebji jak i Polskô, brzod rozmjeje sę trebacejë Mestra (Won som jeden nje zbjerоł brzadu). Jiże prôcô jeho beła dlo zvesku Polskji, temu vespjera go inteligencejô Polskô, choci nje tak baro. Że i najô kaszebskô kultera vzęła przë tim triumf, to nje je to zasłużenjim inteligencejë, ale genjusza Mestra i ledu, chterniho je senem. „Remus" bo nje je dokozę czesto leterackjim, jakjim je vesmë na to dzél lirikov. A bohaterę jeho je lud kaszebskji v postacejë ledovi podajoviho, legendarniho Remusa — Remjosza. Po

takjim wuprocemnajenjim „nastavjenjim do ledu poznovomē pròvdzeviho poetę. Chto zôs vłoži do poezejē tendenceje, skłonnote politiczni czē też ledoznajorskji, to nje poeta, ale leterat.

Ale ze szteruszkę varcenjô Kaszebov na klin kulterē polskji skuńcza sę bjotka z njemjecką kulterą abo negativnô strona zadanjiho notejsziho pokolenjiho bjotkarzov kaszebskjech, a wostało gvoscevi zadanjé, co donądka stojało na dregjim molu, to podnjesenjé kulterē kaszebskji. I no je zjinaczenjé frontu: Chterni donądka bele wużeczni spravom kaszebskjim leno vedle germanizacejē terusku vērzekle sę pomocē (zdrzē sprava „Gryfa"), a na jech môl po latach przēvanożeło karno zavodovech regjonalistov abo navetka njikvjelē je. Takji poczesknjivanjé, przesladovanjé wodczelejesmē novjici wod stronē Poznanja, wod ledzi, chterni v wosamantanjim nacjonalistecznim vjidzą njebezpjeczni gonē v samodzelnòcē kulterarni wokoliho, regjonu.

I hevoż mē z trzeciho pokolenjiho poznelejesmē prosto, że przēszło nom vzic zadanjé nje wod poprzednjikov bezpostrzednech, ale wod pjersziho pokolenjiho bojarzov wo kulterę kaszebską, a to, be sprave kulterarni nje wutonęłē v njikvjąci ekspansejē kulterarni Polskji, tak jak pokolenjé Mestra barnjełē języka i decha svońskjiho przed vargovą garmanizaceją. Pjerszi pokolenjé novoczasnech Kaszebov, to je czas Cenovē i v gvesnim dzełu Derdovskjiho.

Znovu momē mekcenjé vjidné, mē razem z nim pjerszim pokolenjim, zez historeczni genezē, zez historeczni konjecznotē, a vjic gvesnotē najech zgrovov wobkoło tatczeznē! Dva są korzenje te ruchu, jeden sigający polskji kulterē, dregji njemjeckji, zgodni z naszim położenjim geograficznim i dzejovim. Dejałē f i l a r e c k j i, norodo-społeczno-eticzni zjavjełē sę na Pomorzim kosink chudzi przed svjętim wegnję „zimku ledov" wod Zopodu, ale zbjijającē sę z njima (choei z jedniho vespolniho decha neoeuropejskjiho vjedejący sę) zapolełē sę v jasni płom. Wu Cēnovē vszetkji trzē pjervjostkji teho dejału, społeczni i eticzni kole norodniho, barżi są vjidzēc jak wu pozdnjesziho Derdovskjiho. Jednak ti dvoje vjolgji Kaszebji nolezełē do se dobetnjej njigle sę dzisi vjidzi. Tech dvuch filomatov parłęczi ze sobą vjici njigle parłęczeło jednostkji z dregjiho pokolenjiho Kaszebov, to je svjadomosc kaszebskô. Tēc to Derdovskji napjisoł ne słova pełni gorzklevoscē, rovno cēnovskji:

Mē Kaszebji jesz strzeżemē tu Polskji morskjech (granjic,
A v Varszavje naszi bracô mają naju za njic!

Mô nen ruch Kaszebskji, zrzeszińskji, korzenje czesto polskji. Ale i pomorskji, gvesni antagonjizm, Kureszce słova Mestra wo antagonjizmje tim wuvożajemē za baro pesimisteczni. Mē procemnaje szukomē rozmjenjé, chcemē gładzēc, jednac, godzec. Bo leno v atmosferze zgodē można je procovac kulterarno. Nasze stanovjiszcze je jednakże żemkjeszi njigle beło dregjiho pokolenjiho, tak grędi jak z pjersziho! A jednak momē spusceznę po wobuch. Majkovskji nom vskozeł dejał: l u d. Język ledu, vjic proza! Z ledu brac: dzeje i postaceje (Remus itd.) Dlo ledu pjisac. Vjie nje vseapartnote, individualizmē inteligenckji vēehovivac. Majkovskji nji mjoł wobkoło se anji ledu, anji inteligencejē. Som beł som jeden. Vjele z jeho pokolenjiho wo njim tere pjisze, ale chto z njim vespoł prôcovoł? Inteligenceję storiho czasu, jak całô europejskô, znankuje vseapartnota beznodzejnô. Mē zôs rzeszimē kole spravē kaszebskji młodą, jiną inteligenceję. I dzisi, co szczeri Kaszeba vestrzod nji, kole naju stoji. Pravje rozbjici notejszi inteligencejē, schodzący do grobu, dało zmiłoni vrażenjé, jak kjejbe Majkovskji stojeł na straconim môlu. Ale won nje beł pjerszim, nje wostatnim Kaszebą. Vita brevis, ars longa! Sprava ledu nje gjinje z jednim z jeji senov! I to je najô moc, doczecé vspolnotē inteligencejē z ledu. I doczēcé provdē.

„Jonk wod Sovjotu".

Zdanjé v pjerszim dzełu artikjelu „Muszimē navetka rzec..." i dregji vēmogô vējasnjenjô. Autor mô tu na mesle Majkovskjiho z czasu przedvojenniho, jak vjidzēc to z postępniho vątku i z jeho wuprocemnjenjiho sę do „Remusa" i jeho tvorcē. Majkovskji po vojnje, a przede vszetkjim v wostatnech latach, tak zdrzoł na sprave nasze jak zdrzimē mē dzisi, zrzeszińce! Red.

ROZMISZLANJÉ NA PARGU KASZEBJIZNĒ

Ledzkosc mô jeden cél: podcignąc sę na novesszi stępjin v svojim rozklecim. Temu tovarzą rozmajiti dukte, jakji so człovjek naprovodzô, to są podcéle, chterne jednak rodzą sę z noterniho gonu — instinktu; instinkt zafarvjoni rozemę dovô jima kjerenk. Każdô prôcô je zvarconô do podtrzimanjiho gatenku — przēnomji v ti wudbje sę rodzi. Jele chcę so cos zrobjic, to muszę to chcec, to je mje potrzebni, choci vjidzi sę, że v całosce jem nje brekovoł te. „Jô" fizeczni te nje brekovoł, ale „jô" dechovi to muszeł mjec. Sadnąc so, głovę vesprzec i wo „njiczim meslec" czasem człovjek praži. To je ston deszē. Tej novjici rodzi sę tesknjica do vēpełnjenjô lukji, chternę postrzegô sę vkoł se. To je tajemnjô wu człovjeka przez Boga mu vlanô wu jednech vjici jak wu dregjech. V takjech vēpodkach

budzi sę tvorznjô, chterna dovô sę vjidzec ve filozofijë, poezejë i vszëdni prôcë wo stateczneotę człovjeka v žëcim.

Forme społeczni, politeczni i jini są tvorem ledzi dlo ledzi i porządku. Vszebëcé mô svoj porządk. Człovjek muszi sę dopasovac do nje, a dosignje to przez coroz lepszi poznanjé povjinnoscov i pravov noleżnech mu i njenoleżnech, Tim człovjek je przëvjązani do ti prôvdë, jaką je žëcé! Nje je njevolnikę v tim; słechac provdę znaczi bëc ji naszińcem, przëcelem, nje njevolnikę.

Egojizm ledzkji rodzi vszëdne mordarstva. Moralnosc mô bëc mjarą człovjeka, jakôż wona dzisi je? Człovjek procimko do svoji ere wupod jednak, kureszce tak jak jeho era zmaterjalizovanô. Svjat dziseszni to jedno vjalgji koło, chterno le robi zgovor. Cež to mje pomože, kjej le sę mogę v jeho krącenjim na doł przëvjesec!

V svjece felec dejalezmu. Dejalezm, choci rodzi czasem ledzi njekompletnech, kjej je zmjiloni, jednak procimko pchô ledzkosc v remjona vëszsziho žëcô. To je jeho dobrota: rozklivô kulterę dechovą. Dze won žëcé farvji tam wubetk, statecznosc je. Człovjek go muszi mjec, jele straci, traci svcję vortnotę i czëcé rzeszenjiho. Dejalezm nji może bëc wobsadłi przez rozem. Ten wostatni nje je skuńczoni i za vjolgji budzi egojizm procimko do dejalezmu, chteren mô znankji altrujisteczni, kjej movjimë wo znjiżonim do bleższi javernotë; bezgreńcovi dejalizm mô znaczenji woglovo ledzkji, nje je zveskovni tam, dze jidze nopjervi wo społeczeństo v państvje czë norodze. To muszi žëc v kręgu svoji javernotë, be zrobjeło cos, nje zgjinęło nje zrobivszë njick. Tu jidze wo vërobjenjé przez vëszszą kulterę intelektualną svjadomoscë svojiho bëcô dlo retenku całoscë, wo vëtvorzenjé dejalezmu zafarvjoniho intelektualezmę. Ten nji może rozklivac chebniho egojizmu czë też individualezmu, anji njejavernotë. Przikłodov dałobe zestavjenjé racjonalezmu a dejalezmu zmiloniho z epokji revolucejë franceskji czë też europejskjiho z 1848. Rozem stoł sę bogę, ale nje takji rodzeł pjervjostkji; beł to le instinkt wo słabi skorepje rozemu, a dejalezm belno njim przefarvjoni.

Wu naju dovô sę vjidzec dzisi też gvesni dejalezm. Stvorzeł go ruch kaszebskji. Nje je won teli z procesu kulterë intelektualni, jak romantikji choci nje czesto wodervani. To je njebezpjecznota, bo wunjosłi tą možemë żabec wo fudameńtach, jakjim je l u d. Nje znaczi to, żebe przednjictvo mjało nagjibac sę czesto do ledu. Nje. Ale do jeho javernote! Ko lud žëje też choci njiszszim vëwobrażenjim dejału. Wodepchnjenjé go tvorzi zastojenjé vszëdni tvorznotë, a lud takji razem z jeho wodeama vsadzec be mog v szklaną szafę abo żelazną kłodkę i vësłac do muzeum czë jiniho przedstovjecelstva martvotë! Tvorzmë z ledę, dło jeho rozklecô!

Żebe dejô da sę vëprovadzec czeto wodrazu, to je njemożlevotą, ë vemogô długji prôcë. Dosigô sę ję v dzelu, ji bleższą dlo nego pokolenjiho dobrotę abo też v całoscë nje, paczącë ji znankji. Z tądka momë rozmajiti poblosknjenja na sprave ledzkji. Vasta Labuda, chteren spravje kaszebskji doł czë też vëjavnjeł dziseszni dejał baro sę jeji przësłużeł. Ekspansejô za Wodrę, to nje je njemożlevi, ale kjej? Tvorzmë so vjic nopjervi belné pospodlé na cvjardim najim greńcë. Ko v Europje czë v svjece może sę vëtvorzec situacejô nom wużeczną, a pravje vząvszë pod vogę dziseszni imperjalezm hitlerovskji v ruchnach „miru". Njech koždi, kjej mô bëc mir, v svojim dorobjenjim prôcejë! Jedna rodzezna pokrevnech norodov mogłabë sę vëtvorzec, ale njigde żebe Germanovje, Słovjanovje czë jesz jini rase mjałebe panovac nad wostałima; egojizm ledzkji je za vjolgji!

Boczmë tejde żebejesmë tvorzelë vortosce dlo svoji bleżnotë. Nasz dejalezm chce rozszerzec greńce Polskji, ale cëż chcemë mjec v tech przëdanech możlevosćą baro, baro daleką? To muszi bëc naju gonę. Kjej jista belnotë zanolegô wod kulterë, to gon wo to muszimë dzisi mjec. Rozklivejmë ję javernim pobloskivanjim na naję spravę. Kjej duńdzemë do te, możemë bëc spokojni i doprovadzimë naj lud na vëszszi vjedno stegne. Rębjok.

Dokuńczenjé mdze.

JĘZEK SZWAJCARSKJI a KASZEBSKJI

Më Kaszebji kjerejemë boczenjé redzi na takji norodë abo szczepe, chterne są v juvernech varenkach rozkleciho norodniho i kulterarniho. Mogło sę vjidzec, że ju wostatnô godzena przëszła dlô môłech jednostkov norodnech v epoce, kjej dzeje politeczni są robjoni przez brutalni zveskji vjolgjech gospodarsko państvov abo racejonalni. Tak vjidzelejesmë jak na woczach svjata norod wo dovni slodzë, abisińskji, je przëgrędzoni przez naszłech Vłochov. I Chine gotovi stac sę „chłopsę" mołiho norodu Japonczekov, a wo rozebranjim Czechosłovacejë movji sę novjici v Njemcach i Polscë. Norode jednak wo mocni vole norodni, choci są mali i słabi na pozdrzadk mogą sę przekovac njikvjenjimu przez

vjolgji, podczos kjej słabi wusvjadomjenjé norodni wupodô, Austrejô. Czechosłovacejô i Szvajcarejô są przikładama, jak navetka nochebnjeszi planë zavojovanjiho njemjeckji, preskji vjici dzeczeznë są zavstedzałi przez sełę moli jednostkji norodni. Szvajcarejô wod dovna je gvosną naceją, mô gvosni państvo i kulterę storą, svojistną, ; ale choci mô gvosni jęzek wo vjeloce djalektov, mja ten svoj jęzek za gvarę njemjecką i v szkołach, i v całoscë jakno jęzeka kulterarniho wuživa jęzeka vjolgo-njemjeckjiho, leterarniho jęzeka Njemcov. Jednak ju wod vjolgji vojnę, jak Szvajcarejô sta sę coroz vjici wodpartnjonô politeczno, dovô svoji gvarze coroz szerszi mol v kulterzë krôju. Ju wod kjile latov možno je v audicejach radjovech dobaderovac sę, jak pomału sta sę na gvara szvajcarskô — jęzekę kulterarnim krôju, vëpjichającë coroz dali leterackji, chternim provdac movją Szvajcarovje, ale v godce baro zjinaczoni. Nopjervi belë leno gutorni i letkji dzele programovi v radjo v jęzeku szvajcarskjim, po tim szła leteratera, vjic poezeje, dramatë. Wod dvuch lat ju są vëkładë v znance nowukovi i moralni vëgłoszani. Terusku dokonivô sę zvart v całoscë. Vargovi zgrove hitlerejë, prażącë vedle „alldeutsch i grossdeutsch", jinakji vedle nacjonalezmu njicovac krznjatą kulterę szczepov njemjeckjich, Szvajcarovje wodcinają sę vërazno wod jęzeka vjemjeckjiho leterackjiho. V korbanjim, v gazetach, v wurzędach naznakivô sę gon wuczenjim jęzeka Szvajcarov — jęzek szvajcarskji, jęzek gvosni.

Jakô z te je nowuka dlo naju Kaszebov inteligentov, chterni prażimë dlo svojiho snożiho jęzeka (czë tam gvarë, jele konjeczno chto chce!) możebniho rozklecô i dozeranjiho. Dalekji jesmë wod choroblevi vjolgoscë, bejesmë chcele svoję movę postavjic na rovnim znaczenjim z polskjim jęzekę, abo meslelë wo zastąpjenjim nją polskjiho. Jednak v ramach regjonalezmu lojalniho i konsekventniho, jakji je naszim programem, vëbjotkovac chcemë szerszi môl v kulterzë kaszebskji i pomorskjiho krôju, njiże dotądka mô najô mova kaszebskjiho. I tak nachodają gvesni paralele z prziklodę szvajscarskjim. Hevoż gvesnô juvernota zachodô wod dovna v wobuch vëpodkach procimko do ledu do wurzędoviho jęzeka. Szvajcarovje provdac rozmjeją vszetce jęzek leterackji i kjej je potrzeb godają njim — v koscelë, szkolë. Jednak le inteligencejô mô go za svoj jęzek, a gvoscevi norod wobstovô na svoji gvarze. Juverno beło njedługuszko jesz wu naju Kaszebov z polskjim. Przëboczmë so dlo svojech célov v lubjenjim i dozeranjim najiho jęzeka takji womeńte rozklecô vdarzoni v jęzeku szvajcarskjim. A vjic vjolgji znaczenjé radja teho belniho norzędza kulterë. Kaszebjizna najô, jak vjemë je mocno dorobjaną na pożetk nje-Kaszebov. Natomjast gvoscevô leterarnô kaszebjizna, ani dozeranjé leteraterë kaszebskji nji mô żodniho molu v radjo.

Jasnim je, jak vjolgjé znaczenjé mô leteratera, to je jednostkji tvorznjovi na polu leteraterë, v rozklecim kulterarnim jęzeka. Poecë to gvoscevi tvorcovje jęzeka, a materjałę tvorznjovim to lud. Wostatni zôs wugvesnjający zvart v tvorzenjim jęzeka szvajcarskjiho vëkozivają jesz dva baro vożni womeńtë, dlo naju Kaszebov: jedno to vola inteligenckji varstvë, be godac v tovarzestvje svoją gvarą — jęzekę, rozpjicha drożeszcze do njivë nowukovi i moralno-religijni. Ten dzél programu më zrzeszińcë podkreslelejesmë wod początku, tak samo jak dregji: to je baro vjolgji znaczenjé prasë czesto „gvarovi". Bo koždô gvara je jęzekę vjelovortnim, v chvjile kjej farvji sę znankama gvosni kulterë, tradicejë i rozklecô ë gvesniho wusvjadomjenjiho gvosni vortnotë i apartnotë. Do te nje trzebno żodniho separatezmu. Separatezm bo zgrovo do gvosnech greńcov, państva, pjenjędza, vojska etc. Vątpję czë komule z naju takji deje przëszłë do głovë. Natomjast dozeranjé gvosni wortotë kulterarni — to povjinnosc kulterarniho człovjeka.

J. m.

Spuscezna Ramułta do vzeru

Z materjałov po Stefanje Ramułce, złożonech v Institucë Zochodno - Słovjańskjim przë Universitecë Pozn ńskjim wosta vëdanô „Gwara ślemieńska" ze Słovnj kem; do dreku przëgotovoł i doł vstęp Edward Klich. Poznań 1930.

Reszta spusceznë dopjerze nje je vëkorzestivanô. Vedle wudbe prof. E. Klicha, vërażoni v lesce do naji, materjałe te nje nadovają sę do publikacejë, ale tak sobje do vzeru, vglądu. Chto chcołbe sę v nech rozpatrzec, może je dostac na molu. Materjałë te są v wopjecë direktora Institutu prof. Rudnjickjiho, chteren zapevnjô, że materjałë mogą bëc przez kogos chętniho przezerani v Institucë. Spjisu jejech nji momë. Vskozivomë na lest gdovë po St. Ramułcë wogłoszoni v „Zrzesze Kaszebskji" nr. 12 z 1937 roku, v chternim podovaje gvesną orjentaceję.

Wuvożomë, że materjałë słovnjikovi mają i dzisi svoję vortnotę, a dobetno dzél dregji Ramułtoviho Słovnika jęzeka pomorskjiho abo kaszebskjiho; dzél I. vëda Akademijô Wumjejętnoscë v Krakovje 1893 i wodznacza nogrodą na konkursu mj. S B. Lindeho v r. 1889.

Dechu, v kroj lecë Veletov
Zarzekłech budzec wotrokov...

VZENJIK ARKONË

Tragedejô v 4 aktach — AKT PJERSZI

4)

GULICEN:

Mosz, brace, te wognja za cali kroj!
I signje go gvesno, że jakno voj
Vtanje wod Elbe z merą mstą
Po Vjislë zberk môchnje i Njece tur.
Żdej, jidę do Szlovë z ną sztafetą
I varcę v nim nazod. Ju kanął mur
Cvjardi, ze sercov wużetech.
Mdze wogarinac coroz vjikszi krąg
Pjersov i remjonov stolovech,
(vëchodô) Oh, vstanje lud, co sę bjotkov nje lęk!
A vardze naj nje mdą mercô czëc jęk.

ALIKS (som — zdrzącë dze vëszed Gul.)

Ju naczęcé dzisi mom spravë stądk
I bjotkji ter' pudą wo ten tu lądk.
Te bjotkji co Letov no vëdoł part
Wo volnję, wo zemję, wo calą MAC.
Dzis cheba nje dożgrze ju bratov gard.
Më chcemë z lat slodë tę vjedzą brac,
Że vszëdno dzis jerzmo z naj vjinov je.
Choc chebą jes Rujo roz Letom szła
E vargom tim dała jes vjikszą moc,
To rovnak ce bjerzę na vznjiku vskoz:
Të's nosa bo v klinje, ce mogło strëc
Chebę i bratov vszëdnech gorz;
Te's vjidni wusk njosła Svjantevjita,
Tę tesknjicę ledztva le Boskoscë!
Dzisi ję naloz v njebje lud,
Doturzeł PROVDE dzis moj lud.
Parłęcznjë gornją zévoł vroż,
Kol' stołpa tvi bożka za koł'cz kjej vloz.
Kontino, kontino! Tak skl'njoł
Tobą gard Arkona, że zdrzoł
Svjat cali na ce jak na blizë vjid,
Co vskozô tur, drogę na cechi zberk,
Co venjik dô ciszë. Të buchę skjid
Vargom, a vënjos deszą se
I vsebot v svjęti nom erbom merk.
Arkono, Arkono! mirno mje,
Kjej vjidzę, że dzirskji z ce vëszed duch
I Redë zvęk stôlë i jestë chuch
Naji na vjeczni erbom vdor!
Że nje stol le zleje nas v jeden stołp,
A serce, a spjev, chternim zvękji kołp
Parłęcë bratov dô gves zdor.
Tu sloda jak cedni zez bojkov kvjat
Kvjitła i v pochu do dzis je.
Kjej lestkov kjelch rozdzar so brzedkji svjat
Navetka i poch vzic mu chce!
Tak wostoł z te hevo — rzek Gulicen —
Zvecza, zbjeg z dobecov i z bjotk —
Krzëk jeden, co mąci jesz naju skon;
Slodë, naj ternotë jesz svjodk,
I tak je dzis vszetkjim ter' vszednotą,
Co przode ko beło le busznotą...
Woj svjece! Jak znjitev rzecz znjicovô
Polisz tak vsebot, jeste, të!
V popjele gjiną jednech skrë.
Le dregjech moc barżi jesz vzenjikô...
I procem cë jem przëszli, rejnjąci
Pod Ruje parg vjedno jesz sklënjąci
Nje spolisz go tere na popjoł, v tron,
Nje zrenjisz ju vjici, jak mog jes nom!
Buvrone zleglë ju bjoli...
Le zdrze-że ter, jakji z njech wostoł ceń!
Sztaturzec je mdę ter' znovu.
Nje bladi, nje zemni jak jejech tam;
Tech vjekji svim zgrezłë zębjiszczę!
Le z cepłą vev żełach svech jesz krëvją,
Le v mjełocë mocnech jak klife, kam
To ledze som! Njima tu rozczvordzą
Tech bjednech, co zevję jech robokję...
Choc mali jem, zlegnąc choc mogę v tim
Jô tobje na rzechot tu kożdi pjeń
V damjenjim zjinaczę v grzëmot!
Hej, vstańta ter' deche vprzek mocom złem
Macë bë volnjë dzeń vstoł vnet
(Szteruszk sedzi cecho)
Ach, rovnak tu dzivno, że jinszech môl?
Że rodnô tu zemja mô dzejov żôl?
Oh, të Pomorenkov naj zemjiszcze,
Szczescé lat snożech knopjiczech!
Moj të lubjenjiho vstec kvjotinku,
Zdroju mje szczepkov vjinnech...
Z lat vdałech naj spjevo lór spozimku!
Oh, zemjo! Oh zemjiszcze krzekvë — ł,zë!
Tak vzęlë, tak wupchlë, zabelë v tczë!
Zemjiszcze rodni co v se mosz?
Svojech tak baro przëcigosz
Jakno le matka sercę vjé!
Chorankę dovosz nosnożnjé
Oh, vjidze të najech tak czężkjech dnji!
Naj słuńce — naj njebo! choc pjekło zdrzi...
Czeję jô cebje — czesz mje
Lubotné moje zemjiszcze!
(Czëc coroz bleżi granjé) pvm.

Snożnjô Kaszebskji zemji

Ve vanodze po zemji kaszebskji nje možno sę spodzec pesznotë alpejskjech gorov czë przesnożotë połnjovech krojnov. Snożnjô noterë kaszebskji zemji je skr mnjeszô i mjij vëmogalnô. Żle mosz jesz vev se poezeję domocą, kąsk provdac dzevą, jaką nalezesz v krojwobrozku kaszebskjim nje mdą ce grędi tej vanogji pjechti, jakji tu leno są jedurni. Njima njick peszniejsziho nad takji vanogji, co możesz je woprzestac kożdiho szterku, wodpoczivającë v cenje borov dzes nad cechim jezorę czë szemarzącą strużką. Vjic pojmë v gorovati naji kroj, dze nalezemë żevjicą wonjąci danovji ë lestovi bore pełni czornech jagodov i czervjonech borovkov, lasovech kvjotkov i vszëdniho ôrtu zeliho. Pojmeż szpacerą bez mjitkji pod mechem chojnovi borë, to znovuszku v mokleznje bez pjoskji, kamjenje i vrzose. Dzevovac mdzemë sę snożnją klorovnech vesoko położonech, v wobremku przitkjich strądov, jezor. A v strzodku njich njeroz spotkomë malinkji wostrove, dze dim nom vëszpjonji zataconi strzod sadu checze. Zagves wuzdrzimë na jezorze rëboka v jedinkę na czołnje, a v njedzelni czas bôtë pełni njedzelno strojnech chłopov i bjałkov płenącech do nobleższi koscelni vsë...

Vanożmë bez njiżave pełni zelonech łąkov. Zabovjac mdze naji tam szemar strużkov, co turzącë bez rzmjasti wokola bjegają do njiżavnech rzekov. Vetrvało vanożë i bez wokola pjoskov wubogo zalesoni vrzosovjiska, dze leno z rzodka sę spotikô wubożechną checzę.

Lud tu wubogji z bjedą vëżec może na tak letkjim gruńce wobsevanim bulvą ë letevką. Na pozdrzadk mdą na naju wobojętno ni ledze zdrzelë. Na prosbę rovnak żeczno nom podadzą vodë, pokożą stegnę bez bezdrożeszcza krzov i drzevjęt, żle do njech mdzemë przëjemni i z njima sę dorozmjejemë. Zagves sę spitosz czë kureszce takô vanoga sę wopłaci. Wodpovjodaję — jo! Żle javernota żëciho nje zabjeła v ce donądką vseczecô pjękna; żle sę rozmjejesz dzevovac samotnim na rzmjastim a letkjim gruńce kvjotkom; żle cę zabovjô zeleń drzevov i krzov wonjąciho jałovca czë pocigô żevjiczni poch borov, snożnosc vodov. Vanoga pjeszką le dlo naj mô vortnotę, co sę rozmjeją dzevovac zavjitrzkovji słunuszka strzod reni rosë, chterni krople na vjetvach i szpilkach borov, kjejbe tesące brilantov ve farvje gornjë sę sklëjają. Peszno je takô vanoga bez zeloni lase i drzemjąci bore przë vzenjiku słuńca, nad klorovną vodą samotniho, v wobremku zelonoscë łąkov i polov jezora. Njeroz so wodpocznjesz na przitkjim mechę wobrosłim strądze jezora po grędze reni vanogji. Nje vëtrzimje provdac kaszebskô snożnjô porovnanjiho z wokolama barżi przez Stvorcę vzbogaconima. Njima tu vjinem porosłech wurzmov czë povjestnech rejnov, anji snjegję pokretech Alpov czë lodovcov, wodospodov, anji zavartni gonjitvë svjata, jakji sę spotikô na Zopodze czë Połnju. Kaszebskô krojna mô skromni stroj, wupłotłi z lasov, jezor, strużkov ë z grzepov i rzmov provdac nje sigającech njeba, ale na chternech rovnak je możno so svjeżim povjetrzim woddichnąc. Zemja na stroji sę jedurno ve vrzose czë bezvemogalni kvjoteczkji polni, rovnak kuleż nalezesz czekavech rzeczov i grędzô sę wopłaci. Vjic spjesz sę vev drogę a mdą ce vjitalë i peszni bore, i snożi njiżave, belni rzmë, i klorovni jezora. D o b e t n o p o z n e j t v o j ę r o d n ą z e m j ę ë j e s z j ę b a r ż i l u b j e c m d z e s z!

Z dokozku „Wanderungen durch die sogenante Kaschubei", Karol Pernin — 1886 r.

JAN PATOCK

Cëdovnô koszela

(Povjostkji kaszebskji, dzél II.)

Pevjen gbur kaszebskji mjoł trzech senov, dvaji belë mądri, a ten trzeci beł głupi. Jedniho dnja sedzeł stori wojc przë pjecku i czetoł gazetę. Stojało tę wo jednim krolu, co chcoł rod vjedzec, co jego wovce żarłë. Chtobe mu to mog povjedzec, ten be dostoł bogatą nogrodę. Rzek nostarszi sin:

— Tatku, muszi to bëc głupi krol, co nje vje, co wovce żgrzą! To mu wu nas na Kaszebach może kożdi knop povjedzec. Muszi też mjec głupech ledzi v svojim kraju. Pozvolcë, jô pudę i mu povjem, co wovce żgrzą.

Wojc sę na to zgodzeł. Sin szed v svjat ë przëszed na zomk krolevskji. Krol przëjął go łaskavo i rzek:

Zanekej moje wovce na vedę, pasë je cali dzeń ë vjeczor povjesz mje, czim wone sę żevją. Jele nje povjesz provdę, to mdą tobje nos ë wuszë wucęti.

Nekoł wovce na łąkę. Kole drogji v rovje sedza storô baba. Pita sę: E dze të nekosz te wovce? Won wodpovjedzeł: E co ce to wobchodzi? I rznął babsko batogję. Wovce przëszłë nad jezoro ë leżeł tę vjolgji kam. Baran pobod kam trzë raze ë voda jezora sę rozstąpja ë wovce zgjinęłë. Pasturz stojoł nad brzegję ë beł baro smutni ë zakłopotani. Nje vjedzeł, co mjoł zrobjic. Chcoł sę ju wutopjic ze zmartvjenjô v jezorze. Ale voda sę jesz roz rozstąpja ë wovce przëszłë nazod. Pasturz wurvoł trovë ë klevrë, zvjązoł snopk ë nëkoł wovce na dvor krolevskji. Krol pitoł sę:

— Cëż moje wovce jedzą?

Pasturz wodrzek:

— Trovę i klever, ë pokozoł svoj snopk.

Ale krol povjedzoł: To moje wovce nje jedzą. Zavołoł na kata, a ten wucoł bjedokovji nos ë wusze. Tak zeszpaconi przëvędrovoł dodom ë povjodoł, jak mu to wu krola szło. Dregji sin rzek:

— Të głupi torbo, dobrze cë zrobjilë, bo nje vjesz, co wovce na vedze żgrzą. Jô podę ë povjem krolovji provdę. Szed v svjat, przëszed na zomk krolevskji ë nekoł wovce na vedę. Kole drogji sedza na storô baba ë pita sę, dze wovce nekô?

— To cebje njiek nje wobchodzi, rzek ë rznoł babsko batogję.

Przëszed nad jezoro, baran pobod trzë raze kam na brzegu, voda sę rozstąpja, ë wovce zgjinelë. Ale won sę nje kłopotoł, zvjązoł snop sana, ë za godzenę wovce vrocelë z jezora. Nekoł je na krolevskji zomk ë rzek do krola: Sano żgrzą tvoje wovce!

Krol ale przëvołoł kata, a ten wucął pasturzovji nos ë wuszë ë vëgnoł go ze zomku. Przeszed dodom ë wopovjodoł, jak to mu szło. Wojc go vëszkalovoł ë rzek:

— Nje vjedzeł jô, że mom tak głupech senov, co nje vjedzą, co wovce żgrzą. Tejde vëloz ze za pjecka głupi Mjichoł ë rzek:

— Tatku, pozvolce mje v svjat so jic, jô gvesno krolovji povjem, co jego wovce żgrzą. Jidzë, wodpovjedzeł wojc, i tobje wonji wusze ë nos woberzną. Mdzesz przëno m i vëzdrzoł jak tvoji bracô.

Mjichoł głupi szed v svjat, przëszed na dvor krolevskji. Krol kozoł mu svoje wovce na vedę nekac, a Mjichoł szed za strzodą. Zôs sedza storô baba v rovje przë drodze. Mjichoł ję grzeczno pozdrovjeł ë podarovoł ji talora. Pita go sę: Sinku, dze të nekosz krolevskji wovce?

— Nje vjem jô to som, stareszko. Jidę dze wone jidą, mom lë krolovji na vjeczor povjedzec, co wone żgrzą, ale jak jô mogę to vjedzec, jô głupi Mjichołk. Baba povjedza:

— Sinku, të dlo mje beł dobri ë jô tobje dom dobrą radę. Przińdzesz do jezora, a na brzegu leżi vjolgji kam. Trzemej sę przë tim storim baranje. Jak won mdze bod kam, të skoczë na njego ë trzemej sę za jego długą velnę. Vszetko jini të som mdzesz vjedzeł. Mjichoł podzękovoł babje ë szed za wovcama. Przëszed nad jëzoro ë leżeł tam vjolgji kam. Wustąpjeł sę przë baranje, ë jak ten bod kam, skoczeł na njego ë trzimoł sę za jego velnę. Jezoro sę rozstąpjeło ë Mjichoł ridovoł na baranje i przëszed do koscoła. Wovce wuklëklë se przed voltorzę ë zamjenjilë sę na ledzi. Jedne sadlë sę v łavje, dregji veszlë na chur, a baran szed do zokrestejë, woblok sę ë jakno ksądz szed do voltorza. Jeden zapoleł svjeckji, dvaji służelë do msze, ë jeden groł na worganach. Rozpoczęło sę nobożeństvo mszë svjęti. Mjichoł sod v łavę ë sę gorlevje modleł. Po nobożeństvje szlë vszetcë do spovjedze ë Mjichoł też. Po tim przëstąpjelë do komonjë svjęti. Mjichoł też, ale chostję vëjął z gębë ë zavjinął ję v czestą chustkę ë schovoł do kjeszenjë. Ledze zamjenjelë sę znovu v wovcë, vëszlë z koscoła ë płupi Mjichoł szed z njima. Przë jezorze skok znovu na barana, ë przëridovoł szczestlevjë na brzeg.

(Postępni vątk mdze)

Grędi nasze namjenjenjé...

Dnja 2 czervjińca wo godzenje 13 wumar ve Gdińsku belni Kaszeba-Bracin z najiho karna zrzeszińcov

sp. Franc Labuda

lat 38, seroeącë bjałkę i troje mołech dzeci. Wumarłimu słechô sę wod naju poczestnosc i vspomink. Vspomink, bo ve Gdińsku njeceł midze Kaszebama belnotę i mjełotę Tatczeznë. Jeho mova doma beła leno Kaszebskô, a dzece też tak wuczeł, vëchovivoł. Kjej z bleżnotą rozmovjeł wo Kaszebach, vstec prażeł vjidzec wu se ve Gdińsku belni teater kaszebskji spjeve i stroj naji. Lubjeł svojszczeznę prostą deszą wupartiho Kaszebë, co vjerzeł vstec, że Gduńsk przińdze przez nas do Polskji. Wo poczestnoscë jaką mjeł sp. Labuda svjodezi pogrzeb i wodczetanjë nad grobę przez chovająciho ksędza parafijë Christusa Krola.

Spoczął na smętorzu Stolzenberg — namjenjenjë dało mu svoje! Më trzëci pokolenjë jesmë na nje buszni. Requiescat in pace.

Tcza jeho pamjęcë!

„Spjącé vojsko" na zdrzadnjë karteskji

Dnja 20 czervjińca v Hotelu Centralnim v Kartuzach wedgriva Sodalicejô Marjańskô męskjiho gim. z Koscerzne dramat Sechtë „Spjące vojsko". Je to vëdejalezovani patrjotezm Kaszebov z njevole Polskji, i veroz tesknjic Kaszebov za jeji wodpojęcim. Dëch ten przenjosłi na zdrzadnję przebjijoł też z kożdiho aktu sztekji. Gra aktorov beła na wogle dosc dobrô, a mogła bëc lepszô, żebe i zadovolnja tech, co chcele v tim wuzdrzec cos belniho kaszebskjiho. Beł gvesni minus. Szło to z małiho przejęcô sę poszczegolnima situacejama, chterne dovają całosc.

Z karna aktorov vërożnjeł sę Mjotk i dobrą godką, jak też granjim. Won jeden beł Kaszebą; Mjotczenô beła też statecznô i kuńtetova zdrzącibo. Dzivni jednak kontrast procemno do starszech tvorzelë jech dzece. Lucijka beła naturalnjeszô, ale

Roza nje vëzdrza na Rozę ze Spjącibo vojska. Za sztecznô, za kęsô beła, nje rozmja navetk ze szczescô płakac! Dova vraženjé „podlotka". a ko mja sę vnetk ženjic. Tak samo nje wodpovjodoł jeji kavaler — kovol; jego ruchë vezdrzałë na naczidłiho. Z tim przesadnim komizmem, chteren sę tvorzi nje przez situaceję v akcejë, ale njeszekovnosc głovnech navetk wosobov, muszimë na naji zdrzadnjë skuńczec. Mova kaszebskô belno, njesmaczno kaleczonô! To ju nji može strzimac noserovsziho skritikovanjô! Chto mô godac (przenojmi jak Sechta pjisze) dobrze po kaszebsku, kjej zdrzadnjô godo lecho? Jele jidze wo ruchna aktorov, wokoma Mjotka jego bjałkji ë ji sąsodkji, to nomjij mjałë kaszebskjiho. Ruche chłopov i jich vezdrzenjé wokoma Mjotka dovałë vraženjé dzevi, njesvojskji. V całosce beło za vjele dinamikji; dobri z początku nasladovanjé grzëmotu beło przë kuńcu przegrzmoceni! To fele, chterne sę ceskałë v wocze. Nadrobjoni bełe pjęknq, svojską dekoraceją. Temu też Spjącé vojsko z vątkama drzmateczni norodnim i mjełotnim szczestlevo rozvjązanima — jeden przez simboleczną vizję wodpojęti Polskji, dregji przez wožẽnjenjé sę kovola z Rozą — na wogle zadovolnjełë goscov v salë. Atmosfera beła jednak njeveraznô i gorzklevô, bo hevož Kaszebji njedopjiselë! Czemu przëszło tak mało Kaszebov? Że beł ponjedzołk!? Može. (r)

Co sę czeje ë czetô

Kaszebskô vistava

Dnja 3 lepjińca wotemkłô mdze na dłegszi czas vistava Kaszebskô ve ville vastni Majkovskji, worganizovanô przez v. Fr. Majkovską i v. Aleksandrę, gdovę po najim Mestrze. Vistava mjesci sę v trzech vjększech jizbach. Jedna to jizba kaszebskô z jeji znankama, dregô to woglovô mjesci taką leteraterę kaszebsko-pomorską, bogati zbjor porcelanovech ë fajansovech statkov; trzecô jizba to ceramika i haft kaszebskji. Vistava ta gves zaczekavji i przëchłosci do wobzerku lubjejącech svojszczeznę ledzi,

Zjazd „Cassubii"

Na 3 lepjińca zjeżdżô sę do Kartuz na svoj ferjovi komers P. K. A. „Cassubia"! Głovną wuroczezną mdze vësvjicenjé stanjicë korporacejë. Dopjerze povstrzimivomë sę wod vërażenjô najigo, zrzeszińcov, wuprocemnjenjô sę, wustosunkovanjé sę, do „Cassubje", chterno jednak je vjedno takji, jak svoj do njesvojigo...

Nordovi vjatrë vjeją

Przez Kaszebe vjesc leci: nich vzęlë, dregjech wodesłelë do Bereze... To tak jak roz kjedes na svjece bivało... Czestô provda! Chto so zaskorzeł njech cerpji, ale, ale... Ceż je dzisi v svjece za provda? Njech sąd tejde vëkleje, chtež z Kaszebov je „godni" bereziǹskji zupë! Zrzeszińce, chterni mają wobovjązk vzerac na ne sprave svojim wokję zareagovelë na takji postępkji vładzov lokalnech. Vesłani beł przez Zrzeszińcov telegram do Prezidjum Radë Ministrov, to samo zrobjelë jini partë Kaszebov.

Ten roz nje wogłoszomë vëslaniho telegramu i wod dalekszibo pjisanjiho też sę strzimivomë z nodzeją, że Prezidjum żeczno dlo naju sę tą spravą zajmje. Jele mdze procemno, to całą spravę v postępnim cządnjiku przedstavjimë.

Wo kaszebskjim dramace ledovim

V cządnjiku „Trybuna Literatów i Artystów" Nr. 2-3 czervjińc-lepjińc 1938 — Krakov, wukozeł sę czekavi artikjel v. L. Roppla: Narodziny ludowego dramatu kaszubskiego. Autor korzestającë gves z żeczlevotë przedniho redaktora cządnjika v. Dylowicza do Kaszebov, dosc wobszerno dovô objektivni pozer na naji rozklevający sę dramat. V przedesłovku do gvosceviho tematu stvjerdzô autor njezależnotę najiho dramatu wod polskjiho. Njezależnota ta nje jidze z lechiho wuprocemnjenjiho nas do polskji kulterë, do polskoscë, ale że lud kaszebskji zaczinô doczivac sę svoji vortnotë, jinak przeżivô i nje chce mjec te, co dlo nje nje je.

Prôcô ta, vjidzi sę, je pjerszim gonę sintezë najiho dorobjenjô v dramatnjictvje ledovim i v całosce. Autor vskozivô na belni znajorstvo leteraterë, przëczinjającë sę baro do rozgłosnjenjiho naji, choci jesz moli, tvorznjë v kulterze decha szerszimu woglovi polskjimu. Poznovô sę hevo tvorcov dramatu z trafną na wogle kriteką jejech dokozov, jak: Karnovskjiho, Sechtę, Rogana, Hejkjiho, Majkovskjiho Pjętoviho Tonę (pseud.), Rompskjiho. Artikjel je mjełi dlo Kaszebë i vskozivô, że jednak narodzenjé najiho dramatu mô możnotę belniho rozklecô. Z te może so czetińc vëstavjic wobrozk ternjeszi leteraterë dramateczni jakno poziceję leterarną, a to beło gonę autora. Provdę naji zgrovë zamikô autor v takjech słovach:

„...Młodo-Kaszubi postawili sztuce pewne normy, ograniczyli ją, kazali jej nje być złudnym pjęknem maniącym i bawiącym, ale wprzęgli ją w rydwan pracy dla swoich, jako wychowawczynię, wodza i proroka.

Może się to nje wszystkim podobać, ale Kaszubi nje chcą zostać „ludźmi na krze"...

Tłukjem „Zrzeszë Kaszebskji" v Kartuzach.